

Марија Д. Марсенић*

Институт за европске студије, Београд

КУЛТУРА ОТКАЗИВАЊА У ГЛОБАЛНОЈ ПОЛИТИЦИ – ОТКАЗИВАЊЕ „МЕКЕ МОЋИ” РУСИЈЕ КАО ПОСЛЕДИЦА РУСКО-УКРАЈИНСКОГ РАТА

Сажетак

У раду се истражују импликације културе отказивања као нове алатке западних политичких актера у контексту отказивања меке моћи Русије као основе за утицај и моћ земље засноване на њеним културним ресурсима, политичким вриједностима и спољној политици, подстакнуте руско-украјинским ратом који је ескалирао 24. фебруара 2022. године. Култура једне земље може се искористити као оруђе утицаја, средство притиска и стратегија за постизање политичких циљева путем маргинализације или потискивања културе друге земље, која представља носиоца њеног идентитета и важног стуба њеног безбједносног оквира. Употребом културе отказивања у политичке сврхе, Запад настоји да делегитимизује Русију систематским нарушавањем њеног имиџа у јавности, са циљем да је искључи из постојећег оквира међународних норми и стандарда комуникације. Аутор анализира како се култура отказивања користи у међународним односима за спровођење међународних, културних и политичких санкција, односно како су западне земље и институције примијениле културу отказивања као

* Имејл адреса: marija.marsenic@ies.rs

средство политичког притиска на Русију. Руско-украјински рат је јасно ставио до знања да култура отказивања еволуира у оруђе међународне политичке манипулације. Руска култура, која се користи као средство меке моћи и културне дипломатије, изложена је критикама и нападима који угрожавају њену способност да обликује међународни имиџ, а висока култура, на коју се руска мека моћ највише ослања, постала је лака мета за културу отказивања.

Кључне речи: *култура отказивања, Русија, Запад, мека моћ, руско-украјински рат*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Култура отказивања је облик друштвеног остракизма који за циљ има брисање одређене особе из јавног дискурса. Пипа Норис (*Pippa Norris*) отказивање процјењује као „покушај да се неко изопшти због кршења друштвених норми“ (Norris 2020, 2). Професорка Ив Ен Џи (*Eve Ng*) описује културу отказивања као:

„...повлачење било које врсте подршке (гледаност, праћење друштвених медија, куповина производа које та особа подржава, итд.) за оне за које се процијени да су рекли или урадили нешто неприхватљиво или веома проблематично, генерално из перспективе социјалне правде, посебно опрезни за сексизам, хетеросексизам, хомофобију, расизам, малтретирање и сродна питања” (Ng 2020, 623).

Пипа Норис такође сматра да се култура отказивања може тумачити и као облик друштвеног притиска на оне који крше одређене етичке стандарде и одступају од доминантног мишљења у друштву (Norris 2021).

На мети културе отказивања су најчешће јавне личности за које се сматра да су рекли, изјавили или учинили нешто што одређени дио друштва сматра неприхватљивим или увредљивим. Пракса културе отказивања се може схватити и као ванинституционални облик друштвене контроле који се најчешће спроводи масовном мобилизацијом на друштвеним мрежама. Дакле, спроводи се јавна кампања у којој је особа подређена оштрој критици и осуди од стране корисника друштвених мрежа. Последице ове праксе

могу бити озбиљне, од нарушавања репутације до губитка посла (McDonald 2021).

Коришћење платформи друштвених мрежа као што је Твитер¹ омогућава маргинализованим групама да се ангажују у умреженом кадрирању проблема, тако што дискутују о колективним искуствима неправедног понашања, а потом одређену особу кажњавају због учињеног дјела (Clark 2020). Друштвена платформа Твитер може бити један од „криваца” појачаног утицаја културе отказивања, јер функционише на тај начин да се, у зависности кога корисник прати на овој платформи, ствара одређена идеолошка клима, односно да се корисници углавном усмјеравају ка онима који дијеле сличне погледе и идеје (Bouvier 2020).

У једном смислу, култура отказивања се може посматрати као промотер демократије тако што људима пружа могућност да дијеле своја искуства угњетавања, да позивају на увредљиве или дискриминаторне поступке јавних личности у покушају да спријече да се исто дешава и у будућности и да промовишу респектабилнији и безбједнији онлајн простор. Са друге стране, на друштвеним мрежама се обликују различити политички идентитети,² примарно унутар мањинских и маргинализованих група које се придржавају замишљених норми и вриједности. Свако неприхватање или неслагање са овим нормама или вриједностима карактерише се као напад на одређени идентитет и резултира осудом и отказивањем. Стога је важно истаћи да казна и последице које сноси особа која се нашла на мети културе отказивања често нису пропорционалне тежини самог прекршаја, што нас доводи до закључка да култура отказивања ограничава продуктиван дискурс, неопходан за раст

¹ Овај потенцијал је илустрован примјерима као што су кампање #MeToo и #BlackLivesMatter. Такви примјери укључују бојкоте покрета #MeToo који је био усмјерен против моћних сексуалних предатора за које се тврди да су више пута починили узнемиравање, силовање, па чак и педофилију. Активисти покрета #BlackLivesMatter такође су користили јавну осуду када су прозивали ауторе расистичких уибеника, фаталне случајеве полицијског насиља у заједницама са већинским припадницима црне боје, расне стереотипе који се користе за продају потрошачких производа и универзитетска одјељења којима недостаје разноликост (Norgis, 2021).

² Према писањима *New World Encyclopedia* термин *политика идентитета* односи се на широк спектар политичких активности и теоријских анализа заснованих на субјективном искуству неправде коју дијеле различите, маргинализоване друштвене групе. У овом контексту, политика идентитета има за циљ и стварање солидарности око ових друштвено конструисаних идентитета и стварање већег самопредјељења и политичке слободе за маргинализоване групе кроз разумјевање одређених парадигми и фактора животног стила.

кроз дискусију, дијелење супротстављених ставова и премошћавање разлика, те често служи само као апарат за осуду и кажњавање.

За културу отказивања се често каже да је наставак политичке коректности. Концепт политичке коректности или толеранције појављује се још од друге половине 20. вијека³ и обавезивао је политичке актере да покушају да користе неутралан речник у односу на рањиве групе друштва (нпр. националне мањине, ЛГБТ представнике итд.), у супротном би политичари губили рејтинг због негодовања јавности или би били поражени на изборима (Molochko and Hryniova 2022). Са развојем интернета, појавом и растом утицаја друштвених мрежа (Твитер, Инстаграм, Фејсбук, итд.) друштво постаје све пажљивије према дјеловању јавних личности (Molochko and Hryniova 2022). Свака фраза или радња која је протумачена као увреда, чак и ако је учињена прије неколико година, може изазвати негодовање на друштвеним мрежама, што доводи до негативних последица по јавне личности. Међутим, културу отказивања можемо посматрати и у другом контексту, као потребу за друштвеним укорјењивањем појединаца који теже идентитетској тирбализацији и уједињавању услед различитих трансформативних процеса који подстичу осјећај несигурности и неповјерења као кључне карактеристике у ризичном друштву (Petrović 2021). Мишел Мафесоли (*Michel Maffesoli*) је познат по концепту *нових племена* који представља начин да се анализира промјенљива природа колективних веза међу појединцима у све више потрошачки оријентисаном друштву. Ова нова племена представљају „заједнице осјећања” које су кључне за обликовање одређених животних стилова. Њихово формирање проистиче из дубоке емоционалне повезаности и снажне идентификације међу појединцима који дијеле сличне вриједности, интересе или ставове (Maffesoli 1996).

Овај чланак праксу културе отказивања анализира у контексту који се разликује од претходна два, односно, посматра га као модерно оруђе политичког утицаја и као механизам за управљање друштвено-политичком агендом. Овдје није ријеч о „бичу” јавног осуђивања и избацивању са друштвених мрежа да би се утицало на нечије поступке, већ о искључивању нежељених судова из информационог

³ „Политички коректно” је постало популарније између 1990-их и 2000-их. Форма је постала повезана са страхом да каже било шта што би се могло сматрати увредљивим. Бити „политички коректан” значи да избјегавати изразе и поступке који могу искључити, маргинализовати или увриједити одређену групу људи.

поља. Дакле, сведочи се отказивању противничке позиције у јавном простору. За разматрање карактеристика културе отказивања у овом контексту изабрана је Русија, јер је у сфери међународних односа након избијања руско-украјинског рата у фебруару 2022. године позив на отказивање Русије постао изузетно популаран.

Култура отказивања се све чешће посматра као неформално оруђе друштвене контроле која има могућност примјене формалних механизма, као што су санкције. У међународним односима не постоји заједничко схватање норми и јединствен центар политичке моћи, што ствара основу за селективну употребу средстава утицаја, а у таквим условима култура отказивања постаје инструмент политичке борбе. Западна друштва постепено су постала либералнија према многим моралним питањима, прихватајући флуидније сексуалне и родне идентитете, права ЛГБТ заједнице, етничку разноврсност и расну правду, што се посебно види у њиховим активностима у дигиталној сфери. У оваквом окружењу, друштва са конзервативним моралним вриједностима могу осјећати да су њихови ставови маргинализовани и игнорисани у јавној сфери. Пипа Норрис тврди да култура отказивања заиста доводи до тога да одређене вриједности у дискурсу почињу потпуно да потискују све остале које нису у фокусу тренутне парадигме (Norris 2020). Оваква ситуација се врло лако са друштвених мрежа прелива и у политичке токове, што је случај и са Русијом. Русија представља стуб конзервативног дискурса који има снажну биополитичку димензију која афирмише конзервативне породичне вриједности и традиционалне ставове према институцији брака, сексуалне праксе, репродуктивног понашања и образовања дјете. Овим се „либерални универзализам” Запада одбацује у корист артикулације руске „цивилизацијске специфичности”, а идеја либералне еманципације је негативно означена и технички је некомпатибилна са њиховим системом, па се често доживљава и као пријетња традиционалним руским вриједностима и конзервативним погледима на друштво. Сходно томе, у интернет окружењу којим доминирају прогресивне вриједности, они који се придржавају друштвено конзервативних вриједности ће вјероватно примијетити да њихови ставови нису само нападнути, већ и „ућуткивани”, што значи да су искључени из озбиљног разматрања, од говорника на догађајима, дискусија на семинарима у академским круговима до важних политичких питања.

Ив Ен Ци примјећује инструменталну природу културе отказивања у америчкој политици, гдје је пријетња отказивањем постала начин да се неуставно контролишу конзервативни гласови (Ng 2022). У политици и међународним односима, култура отказивања допуњује дјеловање формалних политичких институција, а њен циљ је подривање ауторитета и репутације. Битно је нагласити да је у политици култура отказивања оруђе неформалне контроле коју прате формалне санкције. Ова пракса често укључује одбацивање или изолацију политичких фигура или држава које су се супротставиле одређеним нормама или вриједностима, чиме се ствара друштвени притисак према онима који не слиједе усвојене стандарде и подрива се њихов легитимитет у међународној арени. С.В. Чугров (*Сергей Владиславович Чугров*) оцјењује културу отказивања као средство у борби против националних вриједности, са циљем универзализације свијета по америчком моделу (Chugrov 2022).

Искључивање противника из културног простора показало се као успјешан механизам културе отказивања у сужавању противникове могућности да се користи јавном дипломатијом и меком моћи. Напад на меку моћ неке државе ограничава њену способност да успјешно манипулише богатством своје културе, научних достигнућа, образовних система и (спољно)политичких вриједности, како би створила привлачну слику о себи у иностранству и остваривала политичке поене, што ћемо у даљем тексту видјети на примјеру Русије.

КОНЦЕПТ МЕКЕ МОЋИ – РУСКА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА КАО ФАКТОР МЕЂУНАРОДНОГ УТИЦАЈА

Због чињенице да њено дјеловање изазива политичке ефекте, култура спада у категорију утицаја схваћених као прекограничне активности учесника у међународним односима, предузете у циљу промјене понашања осталих учесника у овим односима (Saaida 2023). Амерички политиколог Џозеф С. Нај (*Joseph S. Nye*) сковао је термин *мека моћ*, који се користи у међународним односима и јавној дипломатији, како би описао супротност тврдој моћи (*hard power*) као што је војска, економија, присила и сл. Истицао је да се мека моћ односи на способност једне земље да утиче на понашање других земаља без употребе тврде или принудне моћи (Nye 2004a). Нај не даје једноставну дефиницију меке моћи. Умјесто тога, он

је описује на различите начине (Нуе 2004а, 5): „...способност да се обликују преференције других”; „...способност привлачења, а привлачност често води до пристанка” (6). „...способност да наведете друге да желе оно што ви желите због ваше културне или идеолошке привлачности” (11). Најкраћа дефиниција меке моћи је следећа: „То је способност да добијете оно што желите путем привлачности, а не путем принуде или плаћања. Она произилази из привлачности културе, политичких идеала и политике неке земље” (Нуе 2004, 11). Професор Нај такође истиче да „моћ са другима може бити ефикаснија од моћи над другима” (11).

Према Нају, мека моћ једне земље почива првенствено на три ресурса: њеној култури, њеним политичким вриједностима (као што су демократија и људска права) и њеној спољној политици (Нуе 2008). Према његовом објашњењу, мека моћ постаје ефикасно оруђе ако је култура једне земље привлачна за друге; ако пројектоване политичке вриједности показују прихваћеност „код куће” и популарност у иностранству; и ако спољна политика ствара међународни легитимитет и морални ауторитет (Нуе 2004, 11). Најзначајније богатство меке моћи су могућности културног наслеђа неке државе.

Руска култура, посебно висока култура, као што су балет, сликарство, музика и класична књижевност, одувijek је имала велики број следбеника и вршила утицај на различите кругове међународне заједнице много прије него што су руске власти намјерно и систематски почеле да је користе као меку моћ. Већ од 2000-их година руско руководство је успоставило институтције попут *Россотрудничества* (Федералне агенције за питања Заједнице Независних Држава, сународника у расијању и међународну друштвену сарадњу), као и Фондацију Руски свијет (*Русский мир*) чији је главни циљ популаризација руског језика и културе. Фондација Руски свијет обухвата, прије свега подршку друштвеним, академским и образовним организацијама које се баве питањима промоције руске културе и спонзорисање њихових пројеката; подршку домаћим и страним научним и образовним центрима руских студија; промоцију Русије у свијету; подршку руских медија у иностранству; сарадњу са Руском православном црквом у промоцији руског језика, итд.

Културна компонента руске меке моћи заснива се и на привлачности руске високе културе широм свијета и у сусједним земљама. Руска Влада је тако развила план за улагање у медијске програме са циљем да шире поруке Кремља и промовишу своју

перспективу у иностранству. Један од пројеката који је произашао из тог плана био је Глас Русије (*Голос России*), међународна радиодифузна служба руске владе (Slobodchikoff and Davis 2017). Ова радиодифузна служба је емитовала програме на преко 38 различитих језика, са циљем да достигне широки аудиторијум. Међутим, 2013. године, предсједник Руске Федерације је одлучио да се Глас Русије споји са новинском агенцијом Спутњик, интегришући их у *Россија Сегоднија* (*Russia Today*), која је постала позната као РТ (РТ) (Slobodchikoff and Davis 2017). Главни циљ ове нове организације био је да пружи информације о руској политици, као и о животу и друштву у Русији међународној публици.

Министарство културе Русије спонзорише и годишњи позоришни фестивал *Златна маска*, који балтичкој публици представља најистакнутије руске извођаче (Sergunin and Karabeshin 2015). Руски систем високог образовања и даље је привлачан за студенте из бивших совјетских република, јер најбољи руски универзитети у Москви, Санкт Петербургу и неким другим покрајинским градовима и даље могу страним студентима да обезбиједи квалитетно образовање. Руска култура је у великој мјери резултат култура појединих народа који су вјековима насељавали територију ове огромне земље, а чије је дјело деценијама третирано као совјетско. Имена стваралаца познатих књижевних дјела су канон свјетске књижевности (Лав Толстој, Александар Пушкин, Фјодор Достојевски, Николај Гогољ, Михаил Булгаков), и музике (Петар Чајковски, Сергеј Рахмањин, Игор Стравински, Дмитриј Шостакович). Цијењени су руски музеји и људи од науке (Дмитриј Менделјејев, Сергеј Корољов).

Руски језик такође игра значајну улогу као мека моћ Русије. Постао је *lingua franca* подручја Заједнице независних држава (Mkhouan 2016). Додатно јачање статуса руског језика је његово признање као једног од шест службених језика Уједињених нација и уједно једног од најутицајнијих језика на свијету. Постсовјетске територије са руским говорним подручјем посматрају Москву као свог природног заштитника и гледају на Русију са знатном поштовањем према њеној култури и наслеђу (Sergunin and Karabeshin 2015). Све ово помаже Руској Федерацији да шири руску културу, традицију, али и идеологију.

Један од стратегијских приступа којим се Русија супротставила Сједињеним Државама било је индиректно изазивање и оспоравање

неких основних принципа западне идеологије. У овом контексту, Русија је развила концепт „сувјерене демократије”, који представља алтернативу либералној демократији коју промовише западни свијет (Slobodchikoff and Douglas 2017). Сувјерена демократија такође указује на разлику, специфичност Русије и њену некомпатибилност са западним стандардима. Преузимање концепта сувјерене демократије носи са собом идеју да Русија треба да формулише своју унапријеђену верзију људских права и да је промовише на међународном нивоу као одговор на „диктаторски“ став Запада (Popescu 2006). У оквиру ове идеје, руска сувјерена демократија не само да служи да одбије критике са Запада, већ и да прошири тај сувјеренитет на руске сусједе.

КУЛТУРА ОТКАЗИВАЊА НА ДЈЕЛУ – „УКИДАЊЕ” РУСКОГ КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Култура отказивања утицала је на позоришну умјетност, музику, руску књижевност, сарадњу између музеја, као и на спорт и религију. Како би смањило утицај Русије у међународним односима, али и у свијету, почетком марта 2022. године Украјински институт за књигу написао је отворено писмо са позивом да се обустави дистрибуција књига руских аутора, да се откаже учешће руског штанда на свим међународним изложбама књига и књижевних фестивала, да се обустави давање грантова за преводе књига савремених руских аутора (Ukrainer 2023). Представници Русије нису позвани на сајам књига у Франкфурту, нити на Сајам књига у Болоњи.

На италијанском Универзитету Бикока отказана су предавања о животу и дјелу руског писца Фјодора Достојевског из „политичких разлога” (Al Mayadeen Net 2022). Разлози за отказивање предавања овог руског књижевника нису били детаљно објашњени, али се сматрало да је то резултат растућих тензија и страха од могућих притисака на Универзитет.

Градске власти Кијева уклониле су статуу руског писца Александра Пушкина која је стајала у једној од главних градских улица, са образложењем да Пушкин није дио украјинске културе. Уклањање статуе је праћено и поливањем црвеном фарбом, што је представљало јавни акт протеста према руској култури и наслеђу (Court 2023).

Спомен-плоча посвећена Михаилу Булгакову, истакнутом руском писцу и књижевнику уклоњена је из зграде Наставно-истраживачког института за филологију Кијевског националног универзитета, у складу са настојањима за дерусификацију украјинског простора (Metches 2022). Ово уклањање може се сматрати дјелом широких напора да се смањи утицај руске културе и језика у Украјини, али и да се промовише украјинска култура и идентитет.

Руси су суспендовани и из учешћа на Филмском фестивалу у Кану. Овај потез прати низ брзих акција глобалне филмске и ТВ индустрије у знак солидарности са Украјином, при чему су многе компаније почеле да санкционишу Русију након инвазије. Дизни (*Disney*), Сони (*Sony*), Варнер Брос (*Warner Bros*) и Парамоунт (*Paramount*) су повукли или паузирали планирана приказивања у биоскопима у земљи, а филмски фестивали у Стокхолму и Глазгову бојкотовали су филмове које подржава руска држава (Ritman 2022). Јавни догађаји великог обима попут Канског филмског фестивала обликују јавно мњење и емитују важне друштвене поруке, па је укидање такве врсте моћи главни разлог оваквих забрана.

Обустављена је сарадња Бољшој театра са великим иностраним позориштима као и сарадња са дугогодишњим партнерима руских академских позоришта и балетских трупа (Dobkin 2022).

Дјела руских композитора су отказана или потпуно искључена са репертоара. Минхенска филхармонија отпустила је чувеног руског диригента Валерија Гергијева, зато што није осудио руску инвазију на Украјину, нити се дистанцирао од свог блиског пријатеља Владимира Путина (The Guardian 2022).

Било је случајева да се културним личностима постављају ултимативни захтјеви да јавно осуде руску спољну политику. То се десило познатом руском диригенту Тугану Сохијеву, од кога је градоначелник Тулуза, на захтјев диригента Капитолског оркестра, чији је члан био Сохијев, затражио да јавно изабере страну у актуелном рату (The Guardian 2022a).

Бечки фестивал отказао је учешће грчко-руског диригента Теодора Курентзиса, након што је украјинска диригенткиња Оксана Линив, такође ангажована на програму, изразила забринутост због његових веза са Русијом (Hernández 2024).

Постојала је дебата о томе да ли треба да слушамо дјела Чајковског, посебно композиторову Увертиру из 1812. године написану да обилежи одбрану Русије од Наполеонових освајачких снага прије

више од два вијека. Филхармонијски оркестар Кардиф отказао је извођење овог дјела назвавши његову музику „неприкладном у овом тренутку” (Quinn 2022).

Наступ реномиране руске оперске пјевачице Ане Нетребко у чешкој престоници отказан је због политичких притисака који проистичу из текућег сукоба Русије са Украјином, како су саопштили чешки званичници. Влада у Прагу саопштила је да су се све њене коалиционе странке „недвосмислено” противиле концерту, назвавши га „неосјетљивим” (Farrant 2023).

Непосредно након руске инвазије на Украјину, организатори међународних спортских догађаја високог профила отказали су или премјестили утакмице које су требале да се одрже у Русији. На примјер, извршни комитет УЕФА (Европске фудбалске уније) саопштио је да ће се финале Лиге шампиона играти у Паризу, а не у Санкт Петербургу (Werner 2022). Убрзо након саопштења УЕФА, Светско првенство Формуле 1 објавило је да се Велика награда Русије неће одржати. Такође, Међународна скијашка федерација отказала је све догађаје организоване под њеним покровитељством у Русији (Werner 2022).

Култура отказивања се манифестовала и када су у питању умјетничка дјела која припадају фондovima Ермитажа, Третјаковске галерије и Државног музеја ликовних умјетности Пушкина.

Амстердамски музеј Ермитаж прекинуо је везе са својим руским матичним музејом у Санкт Петербургу, из којег је редовно позајмљивао умјетничка дјела. Портпарол музеја рекао да се „прешла линија” када су руске снаге напаале Украјину. Институције су биле повезане 30 година, а музеј је након овог догађаја преименован (Solomon 2023).

Распрострањени су и случајеви преименовања културних објеката, брисања „руског трага” из свјетске културне баштине „промјеном националности” њихових стваралаца чија су ремек дјела одувјек доживљавана као производ високе руске културе (Greenberger 2023). Након што се суочио са притиском у медијима, Метрополитен музеј у Њујорку промијенио је текст на зиду за најмање три умјетника који су раније били означени као Руси. Ти сликари су сада класификовани као Украјинци, а текст на зиду једног од њихових дјела је измијењен тако да се помиње уништавање културних добара у земљи од стране руских трупа (Quinn 2022).

Не само да владе спроводе насилне санкције Русији, већ и приватне компаније настављају да најављују прогресивно отказивање земље. Корпорације за бродарство *Maersk* и *MSC Cargo*, на примјер, суспендовале су на неодређено вријеме транспорт робе у или из Русије; *Youtube* је блокирао канале повезане са ТВ мрежом *Russia Today* и порталом *Спутњик*; *Apple* је такође уклонио руске апликације из *App Store*-а и престао да продаје своје производе у земљи; нафтне компаније *BP*, *Shell* и норвешки *Equinor* прекинуле су везе са својим руским партнерима; мултинационалне компаније за производњу аутомобила обуставиле су производњу у Русији (Brics 2022). Од почетка инвазије може се побројати преко 1.000 приватних компанија које су ограничиле своје пословање у Русији до одређеног степена (Chief Executive Leadership Institute 2022). Међутим, ово треба посматрати са дозом опреза, јер постоји могућност да компаније отказују сарадњу са Русијом не само зато што желе да је казне, већ зато што и сами страхују да не постану жртве отказивања која би могла да угрози њихов опстанак.

Култура отказивања се у овом случају показала као оружје у рукама моћних како би се Русија лишила алата меке моћи. Ако узмемо све горе наведене примјере у обзир, постаје јасно да је главни циљ Запада делегитимизација земље на међународној арени. Ова комбинација изопштавања, омаловажавања, сугестивног неодобравања, изван традиционалних институционалних оквира, подржана великим онлајн негодовањем, савремени је еквивалент отказивању државе. Чини се да се култура отказивања најефикасније показала као алатка за моделирање јавног простора одређене државе, јер на релативно једноставан начин искључује противника из културног простора и сужава његове могућности коришћења јавне дипломатије и меке моћи у земљи (Parenkov 2022).

Истовремено, уз чињеницу да је руска култура искључена широм свијета, украјинске политичке и културне личности добијају све више пажње. Како би што ефикасније затро руску културу, Запад настоји да украјинску културу извуче из руске сјенке и ојача њену меку моћ. Тако је национална галерија у Лондону промијенила наслов слике Едгара Дега из „Руски плесачи” у „Украјински плесачи”, што је представљало позив другим културним институцијама да преиспитају „лијења” тумачења или погрешно означавање украјинске умјетности и наслеђа (Quinn 2022). Такође, Зеленском је дата могућност да пренесе украјинску визију развоја актуелних

догађаја на церемонијама отварања Канског филмског фестивала, Циркусског фестивала у Монте Карлу, додјеле Греми награда у Лас Вегасу и Сајма књига у Франкфурту, како би што ефикасније утицао на јавно мњење и милионску публику која прати овакве догађаје.

Уопштено говорећи, може се примијетити да није дошло до потпуног отказивања руске културе. Сарадња са званичним властима Русије и владиним агенцијама, укључујући и оне који се односе на умјетност и културу, подложна је отказивању, што је неминовно довело до смањења сарадње са руским групама. Међутим, више не долази до масовног отказивања наступа, забране музике и књига руских аутора или руских класичних културних дјела, иако се управо на то позивају присталице ове кампање.

Талас напада на све што је руско након почетка рата у Украјини одражава искушење да се политичка пракса културе отказивања прошири и на међународне односе. Може се рећи да је култура отказивања резултат мутације под утицајем идеологије универзалних вриједности „отвореног друштва”, која је промовисала супротстављање традиционалним нормама и облицима друштвеног живота у име прогреса и личних слобода и напретка у области комуникационих технологија. Друштвене мреже су се развиле у значајну платформу за мобилизацију појединца, али су истовремено постале и средство за мобилизацију јавног мишљења, што су политички лидери почели масовно да користе како би легитимисали своје политичке потезе, приказујући их као резултат одзива јавности и усмјеравајући њихову пажњу на теме које им одговарају, чему свједочимо на примјеру Русије. Другим ријечима, у случају Русије, политичари су иницијатори употребе културе отказивања, јер дјелују на мобилизацију друштва путем друштвених мрежа како би привукли што већи број присталица и имали максималан утицај на појединце, компаније или формалне институције власти, како би у свијетлу демократских идеала оправдали своје поступке. За мобилизацију се користе конкретни случајеви неправде или кршења мејнстрим агенде, око којих се формира одређени дискурс који доводи до поларизације мишљења.

Према ријечима Н. Л. Хрушчеве (*Нина Львовна Хрущёва*), професорке Универзитета у Њујорку, руски случај је значајан јер је култура читавог једног народа подложна укидању, што рецимо није био случај са Њемачком. Иако је Њемачка претрпјела два свјетска рата, и поред формалних санкција, њемачки класици нису отказани (Khrushcheva 2022).

Важно је истакнути различите начине на које се култура отказивања манифестује у различитим контекстима – у политици и на друштвеним мрежама. У политичком контексту, култура отказивања може бити планирана и долази „одозго”, односно, политички лидери и институције иницирају дискурс о одређеним питањима са циљем да обликују јавно мњење и предузму одређене кораке. Овдје, акције могу бити вођене стратегијским интересима и политичким агендама. Са друге стране, у контексту друштвених мрежа, култура отказивања често настаје „одоздо” или „изнутра”, када појединци самостално препознају проблеме у јавном дискурсу и мобилишу се да их ријеше. Акције су у овом случају усмјерене ка самоорганизацији и активизму.

ЗАКЉУЧАК

Са развојем друштвених мрежа, нарочито Твитера, култура отказивања настојала је да скрене пажњу на одређена питања неједнакости и социјалне правде у јавном дискурсу. Корисници друштвених мрежа су ову праксу користили као механизам за кажњавање јавних личности који се понашају супротно мејнстрим консензусу. Постепено се у политичкој пракси проширила употреба праксе културе отказивања као средства борбе против политичких ривала. Овај развој је олакшан чињеницом да политичари, политичке институције, странке и покрети активно користе друштвене мреже за промоцију својих идеја, ширење информација о својим активностима и директну комуникацију са присталицама или бирачима. Такође, важно је указати да пракса културе отказивања постаје ефикасно оруђе у реинтерпретацији историјских догађаја и историјских личности, што смо видјели на примјеру Русије и Украјине.

Отказивање Русије може се протумачити као облик колективне акције усмјерен против њене меке моћи, укључујући културу, спорт, образовање, науку, итд. У контексту Русије, отказивање се покушава спровести преко различитих мјера, укључујући санкције и одбијање сарадње од стране различитих професионалних заједница. Ове мјере имају за циљ да изврше притисак на Русију и утичу на њену политику или одређена понашања која су противна интересима западних земаља. Амерички адвокат Алан Дершовиц (*Alan Dershowitz*) је оцијенио културу отказивања као екстремну манифестацију политичке цензуре, упоређујући је са праксама макартизма и

сталинизма. Иако постоји разлика у томе што присталице културе отказивања немају формалне методе принуде и формалне политичке институције, овај феномен представља забрињавајућу тенденцију у друштву (Dershowitz 2020).

Страни политичари су гласно прогласили да је ово прво геополитичко отказивање 21. вијека, међутим, немогуће је отказати било коју државу, а посебно није прихватљиво да западне силе покушавају да створе неку врсту симулиране стварности у којој не постоји највећа држава на свијету. Оно што је Запад постигао културом отказивања јесте суптилнији облик културног санкционисања, у коме је сарадња са руским умјетницима и културним институцијама угрожена, али не до тачке потпуног брисања руске културе из јавног простора. У сваком случају, покушаји отказивања Русије и руске културе наговјештавају да би пракса културе отказивања могла даље да се шири на међународне односе те овај феномен треба бити под будним оком академске јавности како би се пратиле његове могућности у политици и водило рачуна о последицама.

РЕФЕРЕНЦЕ

Чугров, Сергей. 2022. “Култура отмены в мировой политике: историко-философские корни”. *Полис. Политические исследования*: 88–98. DOI: 10.17976/jpps/2022.05.07

Al Mayadeen Net. 2022. “Italian university cancels Dostoevsky course over Ukraine crisis.” *Al Mayadeen Net*. March 4, 2022.

Bouvier, Gwen. 2020. “Racist call-outs and cancel culture on Twitter: The limitations of the platform’s ability to define issues of social justice.” *Discourse, Context and Media* (38): 1–11. DOI: 10.1016/j.dcm.2020.100431

BRICS. 2022. “Cancel culture becoming state policy against Russia.” *BRICS*. March 3, 2022.

Chan, Wilfred. 2022. “Dumping vodka, banning Dostoevsky: some anti-Russian protests are empty gestures.” *The Guardian*. March 23, 2022

Chief Executive Leadership Institute. “Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia – But Some Remain”. *Chief Executive Leadership Institute*. Poslednji

- pristup: 12. februar 2024. <https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>.
- Clark, Meredith. 2020. "Drag them: A brief etymology of so-called 'cancel culture'." *Communication and the Public* 5 (3–4): 88–92. DOI: 10.1177/2057047320961562
- Court, Elsa. 2023. "Kyiv authorities dismantle controversial Pushkin statue." *The Kyiv Independent*. February 27, 2023.
- Dershowitz, Alan. 2020. *Cancel Culture: The Latest Attack on Free Speech and Due Process*. New York
- Dobkin, Matt. 2022. "Metropolitan Opera General Manager Peter Gelb On Canceling Putin, Not Pushkin." *Playbill*. April 8, 2022.
- Farrant Theo, 2023. "Russian soprano Anna Netrebko's Prague concert axed and labelled insensitive amid ongoing war." *Euronews*. August 18, 2023.
- Greenberger, Alex. 2023. "Met Museum Reclassifies Three Painters Formerly Labeled Russians as Ukrainians." *ArtNews*. February 13, 2023.
- Javier C. Hernández. 2024. "Performance by Maestro With Russian Ties Is Canceled in Vienna." *The New York Times*. February 13, 2024.
- Khruscheva, Nina. 2022. "Don't Cancel Russian Culture." *Project Syndicate*. June 30, 2022.
- Maffesoli, Michel. 1996. *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications
- McDonald, Jeff. 2021. "Former SDG&E worker sues utility for firing him after White supremacy accusation went viral." *The San Diego Union-Tribune*. June 4, 2021.
- Memches, Filip. 2022. "Master and Ukrainians. Is Kyiv's Bulgakov memorial plaque removal a local 'cancel culture'?" *Weekly*. September 2, 2022.
- Mkhoyan, Anna. 2017. "Soft power, Russia and the former Soviet states: a case study of Russian language and education in Armenia." *International Journal of Cultural Policy* 23 (6): 690–704. DOI: 10.1080/10286632.2016.1251426.

- Molochko, Pavlo и Daria Hryniova. 2022. "Cancel Culture: Leverage Tool in Political Struggle." *Mediaforum : Analytics, Forecasts, Information Management* (10): 84–106. DOI: 10.31861/mediaforum.2022.10.84-106.
- Ng, Eve. 2020. "No grand pronouncements here...: Reflections on cancel culture and digital media participation." *Television & new media* 21 (6): 621–627. DOI: 10.1177/1527476420918828.
- Norris, Pippa. 2020. "Closed Minds? Is a 'Cancel Culture' Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science?" *SSRN Electronic Journal*. DOI: 10.2139/ssrn.3671026.
- Norris, Pippa. 2021. "Cancel culture: myth or reality?" *Political studies* (71): 145–174. DOI: 10.1177/00323217211037023.
- Nye, Jr, Joseph, S. 1990. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye Jr, Joseph. S. 2004. "Soft power and American foreign policy." *Political science quarterly* 119 (2): 255–270. DOI: 10.2307/20202345
- Nye, Jr. Joseph. S. 2004a. *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs
- Nye, Jr. Joseph. S. 2008. "Public diplomacy and soft power." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (1): 94–109. DOI: 10.1177/0002716207311699
- Parenkov, D. 2022. "Cancel and Conquer? Cancel Culture in World Politics." *Valdai Club*. <https://valdaiclub.com/a/highlights/cancel-and-conquer-cancel-culture-in-world-politic/>
- Petrović, Dalibor. 2021. "Cancel Culture as a Hybrid Pattern of Postmodern Sociability." *Kultura polisa* (46): 169–81. DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.3r.2.06.
- Popescu, Nicu. 2006. "Russia's Soft power Ambitions." *Centre for European Policy Studies*.
- Quinn, Ben. 2022. "National Gallery renames Degas' Russian Dancers as Ukrainian Dancers." *The Guardian*. April 3, 2022.
- Ritman, Alex. 2022. "Cannes Film Festival to Ban Russian Delegations Unless War Ends in Manner Satisfactory to Ukrainian People." *The Hollywood Reporter*. March 1, 2022.
- Saaida, B. E. Mohammed. 2023. "The Role of Soft Power in Contemporary Diplomacy." *International Journal of Research*

Publication and Reviews 4(4): 3119–3130. DOI: 10.55248/GENGPI.4.423.36302

Sergunin, Alexander and Leonid Karabeshin. 2015. “Understanding Russia’s Soft Power Strategy.” *Politics* 35(3–4): 347–363. DOI: 10.1111/1467-9256.12109

Slobodchikoff, Michael O., and G. Douglas Davis. 2017. “Roots of Russian Soft Power: Rethinking Russian National Identity.” *Comparative Politics Russia* 8 (2): 19–36. DOI: 10.18611/2221-3279-2017-8-2-19-36.

Solomon, Tessa. 2023. “Hermitage Amsterdam Rebrands with New Name After Split from Russian Flagship.” *ArtNews*. June 27, 2023.

The Guardian. 2022. “Denounce Putin or lose your job: Russian conductor Valery Gergiev given public ultimatum.” *The Guardian*. February 28, 2022.

The Guardian. 2022a. “Impossible: Bolshoi music director quits over calls to denounce Ukraine invasion.” *The Guardian*. March 7, 2022.

Ukrainer. 2023. “Why Russian culture should not be tolerated?” *Ukrainer*. February 12, 2023.

Werner, Ben. 2022. “International sports events in Russia moved elsewhere.” *The Brussels Times*. February 25, 2022.

Marija D. Marsenić**Institute of European Studies, Belgrade*

CANCEL CULTURE IN GLOBAL POLITICS – CANCELLATION OF RUSSIAN “SOFT POWER” AS A CONSEQUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Resume

The paper explores the implications of cancel culture as a new tool of Western political actors in the context of the cancellation of Russia's soft power as the basis for the influence and power of the state based on its cultural resources, political values and foreign policy, fueled by the Russian-Ukrainian war that escalated on February 24 in 2022. The state's culture can be used as a tool of influence, a means of pressure and a strategy for achieving political goals by marginalizing or suppressing the culture of another state, which represents the carrier of its identity and an important pillar of its security framework. Using cancel culture for political purposes, the West seeks to delegitimize Russia by systematically damaging its public image, with the aim of excluding it from the existing framework of international norms and standards of communication. The author analyzes how cancel culture is used in international relations for the implementation of international, cultural and political sanctions, that is, how Western countries and institutions applied cancel culture as a means of political pressure on Russia. The Russian-Ukrainian war made it clear that cancel culture is evolving into a tool of international political manipulation. Russian culture,

* Email address: marija.marsenic@ies.rs

used as a tool of soft power and cultural diplomacy, is exposed to criticism and attacks that threaten its ability to shape its international image, and high culture, on which Russian soft power relies most, has become an easy target for cancel culture.

Keywords: *cancel culture, Russia, the West, soft power, Russian-Ukrainian war*
